```
tree = btree_insert(tree, 12, 0);
tree = btree_insert(tree, 9, 0);
tree = btree_insert(tree, 18, 0);
return 0;
}
```

Mavzu yuzasidan savollar:

- 1. B daraxt nima
- 2. B daraxtda izlash qanday amalga oshiriladi?
- 3. B daraxtda element o'chirish qanday amalga oshiriladi?
- 4. B daraxtda element qoʻshish qanday amalga oshiriladi?
- 5. B-daraxt ma'lumotlar strukturasi qoʻllaniladigan sohalarga qaysilar kiradi?

Mustaqil ishlash uchun masalalar:

- 1. B daraxtida element olib tashlash funksiyasini yozing va uni daraxtda qoʻllang
- 2. B-daraxtda element qoʻshish funksiyasini optimallashtiring

11-§. Ustivor navbatlar

Ko'pgina ilovalar kalitlarga ega bo'lgan elementlarni qayta ishlashni talab qiladi, lekin ular to'liq tartibda va birdaniga hammasi emas. Ko'pincha, biz bir qator narsalarni to'playmiz, so'ngra eng katta kalit bilan ishlov beramiz, keyin ko'proq narsalarni to'playmiz, so'ngra hozirgi eng katta kalit bilan ishlov beramiz va hokazo. Bunday muhitda tegishli ma'lumotlar turi ikkita amalni qo'llab-quvvatlaydi: maksimal miqdorni o'chirish va joylashtirish. Bunday ma'lumotlar turi **ustivor navbat** deb nomlanadi.

Ustivor navbatlar odatdagi navbat yoki stek ma'lumotlar tuzilmasiga o'xshash abstrakt ma'lumotlar turi bo'lib, unda har bir element qo'shimcha ravishda bogʻliq bo'lgan "ustivorlikka" ega. Ustivor navbatda yuqori ustivor element past ustivor elementdan oldin xizmat qiladi.

Ustivor navbatlar ko'pincha uyum (kucha) bilan amalga oshirilsa-da, ular konseptual jihatdan uyumlardan farq qiladi. Ustivor navbat - bu "ro'yxat" yoki "karta" ga o'xshash narsa; Ro'yxat bogʻlangan ro'yxat yoki massiv yordamida amalga oshirilishi mumkin bo'lganidek, ustivor navbat uyum yoki tartiblanmagan massiv kabi boshqa usullar yordamida amalga oshirilishi mumkin.

Ustivor navbat - bu yozuvlar bir-biri bilan chiziqli taqqoslanadigan kalitlarga (masalan, raqamlar) ega bo'lgan va ikkita amalni realizatsiya qiladigan axborot tizimidir. Bu ikki amal tizimga tasodifiy yozuvni kiritish va yozuv tizimidan eng kichigi bilan tanlov kalit.

Dasturiy ta'minot tizimlarida ustivor navbatlar juda keng tarqalgan va dasturlarning ishlashi to'gʻridan-to'gʻri ularni amalga oshirish samaradorligiga bogʻliq.

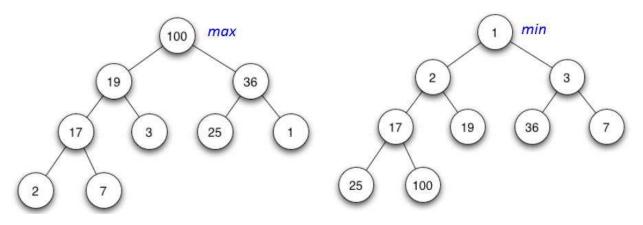
Ustivorda navbatda qoʻllab-quvvatlanadigan amallar quyidagilar hisoblanadi:

- 1) Insert navbatga element qo'shish
- 2) Max ustivorligi yuqori bo'lgan elementni qaytaradi
- 3) ExtractMax navbatdagi eng ustivor elementni olib tashlaydi
- 4) IncreaseKey berilgan elementning ustivor qiymatini o'zgartiradi
- 5) Merge ikkita navbatni bittaga birlashtiradi

11.1. Binar uyum (kucha) - piramida (binary heap)

Binar uyum (binary heap) bu quyidagi shartlarni qanoatlantiradigan binar daraxtdir:

- Har qanday uchning ustivorligi, uning avlodlarining ustivorligidan kichik emas.
- Daraxt to'liq ikkilik daraxt bo'lishi uchun (complete binary tree) barcha darajalar chapdan o'ngga to'ldiriladi (oxirgisi bundan mustasno bo'lishi mumkin).

O'smaydigan piramida

max-heap

Har qanday uchning ustuvorligi avlodlarning ustuvorligidan kichik emas

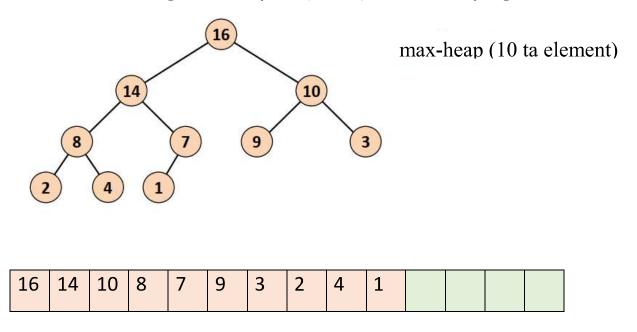
Kamaymaydigan piramida

min-heap

Har qanday uchning ustuvorligi avlodlarning ustuvorligidan katta emas

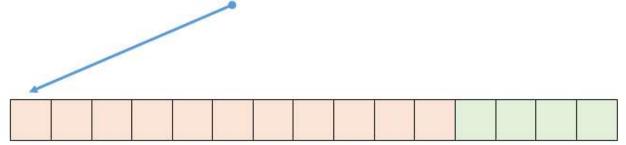
50-rasm. Binar uyum (kucha)

Massivlar orqali binar uyum (kucha) ni realizatsiya qilish

H[1..10] ustuvorliklar (kalitlar) massivi

Daraxtning ildizi H [1] yacheykada saqlanadi - bu maksimal element;


```
i tugunning ajdod indeksi: Parent(i) = [i/2];
Chap avlod tugun indeksi: Left(i) = 2i;
O'ng avlod tugun indeksi: Right(i) = 2i + 1;
    H[Parent(i)] \ge H[i].
struct heapnode {
                /* kalit */
  int key;
  char *value;
                  /* qiymat*/
};
struct heap {
  int maxsize; /* massiv oʻlchami */
                /* Kalitlar soni */
  int nnodes;
  struct heapnode *nodes; /* Nodes: [0..maxsize] */
}
```

Bo'sh uyum (kucha) hosil qilish

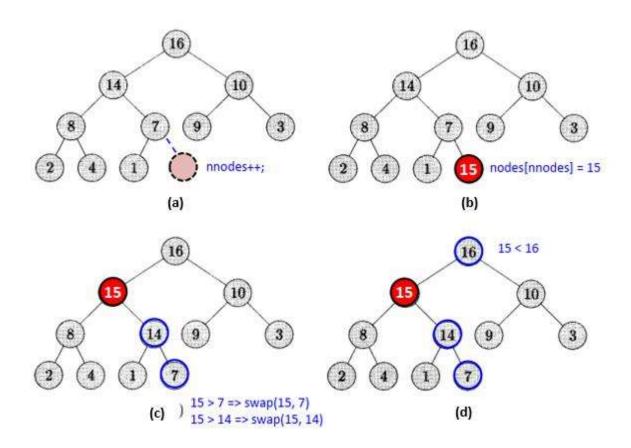
```
struct heap *heap_create(int maxsize)
{
    struct heap *h;
    h = malloc(sizeof(*h));
    if (h != NULL)
    {
        h->maxsize = maxsize;
        h->nnodes = 0;
    /* Heap nodes [0, 1, maxsize] */
        h->nodes = malloc(sizeof(*h->nodes) * (maxsize + 1));
        if (h->nodes == NULL)
```

```
free(h);
     return NULL;
return h;
}
                            Uyumni o'chirish
void heap free(struct heap *h)
free(h->nodes);
free(h);
void heap swap(struct heapnode *a, struct heapnode *b)
struct heapnode temp;
temp = *a;
*a = *b;
                                          max-heap (10 ta element)
            14
                                  10
                                                     Maksimal element
                                                     max-heap ildizida
                                                          saqlanadi
                   7
                             3
                                  2
16
    14
         10
              8
                        9
                                       4
                                            1
```

51-rasm. Maksimal elementni izlash

```
struct heapnode *heap_max(struct heap *h
{
  if (h->nnodes == 0)
    return NULL;
  return &h->nodes[l];
}
```

Binar uyum (kucha) ga element qoʻshish. Ustuvorligi 15 ga teng boʻlgan elementni joylashtirish

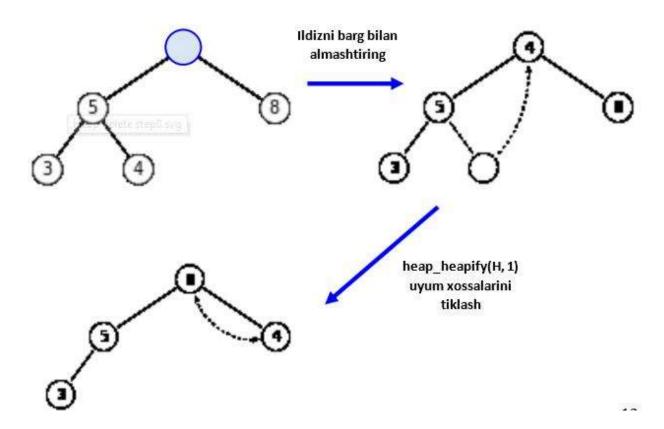
52-rasm. Binar uyum (kucha) ga element qoʻshish

Binar kuchaga element joylashtirish

```
int heap_insert(struct heap *h, int key, char *value)
{
    if (h->nnodes >= h->maxsize) {
    return -1;
}
h->nnodes++;
h->nodes[h->nnodes].key = key;
h->nodes[h->nnodes].value = value;
for (int i = h->nnodes; i > 1 &&
        h->nodes[i].key > h->nodes[i / 2].key; i = i/2)
        {
            heap_swap(&h->nodes[i], &h->nodes[i / 2]);
        }
    return 0;
```

Maksimal elementni o'chirish

}

53-rasm. Maksimal elementni oʻchirish

for (;;) {

```
int left = 2 * index;
int right = 2 * index + 1;
int largest = index;
if (left <= h->nnodes &&
h->nodes[left].key > h->nodes[index].key)
{ largest = left; }
if (right <= h->nnodes && h->nodes[right].key > h->nodes[largest].key)
   { largest = right; }
if (largest == index)
   break;
heap swap(&h->nodes[index], &h->nodes[largest]);
index = largest;
   }
}
                              Kalit qiymatini oshirish
int heap increase key(struct heap *h, int index, int key)
if (h->nodes[index].key > key)
   return -1;
h->nodes[index].key = key;
for (; index > 1 \&\& h->nodes[index].key <math>> h->nodes[index / 2].key; index = index
/2)
{
      heap swap(&h->nodes[index], &h->nodes[index / 2]);
return index;
                       Binar kucha bilan bilan ishlash
int main()
{
      struct heap *h;
      struct heapnode node;
      h - heap create(100);
      heap insert(h,
                         16, "16");
      heap insert(h,
                         14, "14");
                         10, "10");
      heap insert(h,
```

```
heap insert(h,
                          8, "8");
                          7, "7");
      heap insert(h,
      heap insert(h,
                          9, "9");
                          3, "3");
      heap insert(h,
                          2, "2");
      heap insert(h,
                          A, "4");
      heap insert(h,
                          1, "1");
      heap_insert(h,
      node = heap extract max(h);
      printf("Item: %d\n", node.key);
      int i = \text{heap} increase key(h, 9, 100);
      heap free(h);
      return 0;
}
```

11.2. Uyum (kucha)larni saralash (Heap-Sort)

Heapsort (Heapsort, "Heap sorting") - n elementlarni saralashda O(nlogn) amallarda eng yomon, o'rtacha va eng yaxshi (ya'ni kafolatlangan) holda ishlaydigan saralash algoritmi. Ishlatiladigan qo'shimcha xotira miqdori massiv kattaligiga bogʻliq emas (ya'ni O (1)).

Ushbu saralashni pufaksimon saralashning rivojlantirilgan koʻrinishi deb qarash mumkin.

```
Eng yomon vaqt - O(n\log(n))
Eng yaxshi vaqt - O(n\log(n))
Oʻrtacha vaqt - O(n\log(n))
```

Heap-Sort algoritmini realizatsiya qilish (C++)

```
#include <iostream>
#include <time.h>

using namespace std;

int main()
{
    srand(time(NULL));
    int const n = 100;
    int a[n];
```

```
for ( int i = 0; i < n; ++i)
             a[i] = rand()\%1000;
             cout << a[i] << " ";
       //massivni to'ldirish
       //----Saralash-----//
       //O'sish bo'yicha saralash.
       int sh = 0; //смещение
       bool b = false;
       for(;;) //Sikl cheksiz davom etadi
        {
       b = false;
       for ( int i = 0; i < n; i++)
          if(i * 2 + 2 + sh < n)
          if( (a[i + sh] > /*<*/a[i * 2 + 1 + sh]) || (a[i + sh] > /*<*/a[i * 2 + 2 + 2 + 3]
sh]))
             if (a[i * 2 + 1 + sh] < a[i * 2 + 2 + sh])
             swap( a[i + sh], a[i * 2 + 1 + sh]);
             b = true;
             else if (a[i * 2 + 2 + sh] < a[i * 2 + 1 + sh])
                {
                  swap( a[i + sh], a[i * 2 + 2 + sh]);
                  b = true;
                }
          // oxirgi ikki element uchun qo'shimcha tekshirish
               // ushbu tekshiruv yordamida siz piramidani saralashingiz mumkin
               // fagat uchta elementdan iborat
             if( a[i*2 + 2 + sh] < /*>*/ a[i*2 + 1 + sh])
             swap(a[i*2+1+sh], a[i*2+2+sh]);
                    b = true;
             }
```

Mavzu yuzasidan savollar:

1. Ustivor navbat nima?

}

- 2. Heap-Sort algoritmi haqida gapiring
- 3. Uyum tushunchasi.
- 4. Binar kucha bilan ishlash?
- 5. Ustivor navbat ma'lumotlar strukturasi qoʻllaniladigan sohalarga qaysilar kiradi?

Mustaqil ishlash uchun masalalar:

- 1. Masalalarda Heap-Sort algoritmini qoʻllang.
- 2. Binar uyumga element qoʻshish dasturini yozing